

UN ANTILUL·LISTA DEL SEGLE XVIII :
EL DOCTOR PIQUER I ARRUFAT
(1711 - 1772)

Dia 2 de febrer de 1772 moria a Madrid un famós *Protomédico de su Majestad Católica*, el Doctor Andreu Piquer i Arrufat i dictava per la seva tomba un elogiós epitafi el no menys famós Mayans i Císcar. Sens dubte era el Dr. Piquer el personatge representatiu de la ciència mèdica espanyola del segle. «Però la seua fama no ve solament de la seua professió de metge i de la càtedra de la Facultat de Medicina de València, de que fou durant deu anys catedràtic d'Anatomia i Dissecció —escriu Garcia del Real—¹ i haver escrit obres memorables de medicina, deontologia mèdica, comentaris hipocràtics, astronomia, física i filosofia, tot el preocupà menys l'Anatomia i la Dissecció; precisament quan les qüestions anatòmiques interessaven alhora en totes les nacions». El mateix docte Catedràtic d'Història de la Medicina en la Universitat Central, recorda que Piquer va exercitar el seu talent en qüestions força allunyades de la professió. No obstant, les obres mèdiques de Piquer tengueren diverses edicions, i algunes foren traduïdes a llengües estrangeres. Però en veritat, adhuc les obres mèdiques es presenten saturades de consideracions i màximes filosòfiques. Per la professió, que li donà tanta fama, Piquer alcança les més grans distincions a dins la Cort i Acadèmies de Medicina; no obstant era, per vocació, un filòsof; i les seues obres filosòfiques foren molt llegides, diverses vegades impreses i àdhuc comentades i argüides. Algun dels seus panegiristes diu, per exemple, de la *Lógica Moderna o Arte de hallar verdad y perficionar la razón*, que «se reputa como obra inmortal»². Als 24 anys publicava, per altra part, la *Medicina Nova et Vetus*, «que le valió el elogio de toda la nación»³, per la qual va ingressar en

¹ GARCIA DEL REAL, *Hist. de la Medicina en España* (Vol. II, pàg. 459) afegeix considerable a la *Historia de la Medicina de Fielding H. Garrison*, en la seua versió castellana (Madrid, 1939-1941), pàgs. 405-507 del vol. II.

² A. B. *Diccionario de la Medicina y Cirugia*, Tom VI, Madrid, 1850, pàg. 448.

³ A. B. *Diccionario de la Medicina y Cirugia*, id. id. pàg. 447.

l'Acadèmia de Medicina de València⁴ de recent fundació; i en avant, no sense vanitat, s'anomenava acadèmic en la portada de les seues obres. Al morir, cumplits els 70 anys, Piquer «dejaba otras obras que siempre manifestarán su gran mérito y erudición. Fue un hombre digno de haber nacido en otro tiempo». «Fue el sabio español que ilustró y reformó la Medicina»⁵. Contra el costum, Piquer prengué el doctorat de molt jove; i als 30 anys (1742) obtenia la càtedra d'Anatomia i Dissecció de la Universitat de València, que professà fins a 1752 en què el Rei el va cridar a la Cort, nomenat-lo *Médico de Cámara supernumerario*, començant aleshores el seu ràpid ascens a tots els honors que podia ambicionar el més honorable Metge espanyol del seu temps. Encara que Piquer no havia complit els anys reglamentaris, la Universitat de València el va jubilar «con todos los honores y prerrogativas», dispensant-lo dels requisits precisos per tan honrosa jubilació. Poc després Piquer era nomenat successivament *Protomédico de su Majestad Católica*, Acadèmic, i finalment Acadèmic de la Real de Medicina⁶.

I

LES OBRES DEL Dr. PIQUER

La producció impresa del Dr. Piquer és considerable i en bona part meritòria. Presentarem com continuació el Catàleg, tal volta no complet; si bé hi figuren les obres més meritòries.

A) OBRES MÈDIQUES:

Medicina Nova et Vetus, València, 1735; València, 1743 (en aquesta edició s'afegeix una disertació en forma de Carta sobre l'epidèmia del dolor de costat, experimentada a la mateixa Ciutat els anys 1736 i 1738); València, 1758, «*secundis curis retractata et aucta*»

⁴ Dia 25 d'agost de 1742 i com una extensió eficient de la Facultat de Medicina se constituí l'*Academia Médica Valenciana*, obra principalment de D. Gregori Mayans i Ciscar ajudat de Piquer i altres metges prestigiosos. Usava Piquer d'aquest títol d'*Acadèmic* valencià amb gran satisfacció. Aquesta Acadèmia tengué una vida tan efimera com havia tengut opolenta poc després de la fundació; no essent-ne petita causa la guerra que els metges no acadèmics li feren, i el mancar-li subvenció.

⁵ MENENDEZ Y PELAYO, *Hist. de les I. Estéticas en España*, vol. III, pàg. 133.

⁶ El fill del Dr. Piquer, Dr. Crisòstom Piquer publicà una extensa biografia de son pare, que figura davant la seua impressió de les *Obras póstumas del Dr. D. Andrés Piquer, médico de Cámara que fue de S. M. y Protomédico de Castilla. Las publica con la vida del Autor su hijo...* (Madrid, Ibarra, 1785).

(hi manquen en aquesta ed. el Pròleg i la Carta esmentada; i s'augmenta per altra banda amb uns «*Monita practica*», i una relació històrica de metges de fama). En 1768 encara en surt una 4.ª ed., la darrera que feu personalment, expurgant-la i adaptant-la al curs de la seua medicina. Encara existeixen altres dues edicions, Madrid, 1776 «ad usum Scholae Valentinae» i la de 1791.

Es més bé una obra crítica que de medicina pràctica. Comença analitzant les doctrines dels metges de més fama, començant per Hipòcrates i acabant en Albert de Haller. Segueixen cinc tractats mèdics *De urinis*, *De Pulsibus*, *Farmacia galeico-chymica ad Tyrones*, *De febribus*, i *Monita practica ex medicina veteri et nova deducta et in forma aphorismorum disposita ad Tyrones*.

Manifestación de las razones y fundamentos que tuvo el Dr. Andrés Piquer, médico titular de esta Ilustre Ciudad de Valencia, para juzgar y declarar ser hélico Vicente Navarro escribano de la misma Ciudad. València, 1746. Va ésser publicada després d'una gran polèmica motivada per l'acord municipal de cremar vestits i demés, dels tòxics. Piquer volgué demostrar que el personatge que se cita era realment tòxic, contra l'informe d'altres tres catedràtics de València, els Dr. Morera, Gosálvez i Nicolau; als que va contestar amb unes

Reflexiones críticas sobre los escritos que han publicado los doctores y catedráticos de Medicina... compuesto por el Dr. Andrés Piquer, València 1746. Com els seus contradictors es valgueren de les notes que los va facilitar al famós Dr. Mariano Seguer, així mateix Piquer va contestar de bell nou amb una

Carta joco-seria de Don Matías Llanos, cirujano latino, al Dr. Mariano Saguer... València, 1746. En aquest follet vol demostrar que han enganat al Dr. Saguer, a qui enalteix, entre sàtires finíssimes. Seguer es retirà de la discussió; però poc content del resultat de la polèmica, el Dr. Nicolau va imprimir un paper contra Piquer, que li valgué una altra follet model de fina ironia:

Noticias de Parnaso sobre los escritos del Dr. Nicolau, comunicadas por don Matías de Llanos, cirujano latino, al Dr. Andrés Piquer en carta de 2 de Julio de 1748. València, 1748.

*Tratado de Calenturas según la observación y el mecanismo. Su autor el Dr. Andrés Piquer... socio de las Academias Médicas de Madrid y Oporto y académico valenciano*⁷. Es varen fer tres edicions a València, 1751, 1760 i 1768; essent reimpressa per quarta vega-

⁷ Espontàneament i quan ja el nom de Piquer era generalment conegut després de la difusió de la seua obra «*Medicina Nova et Vetus*», la *Academia Medico-Portopolitana* (d'Oporto) li envià el títol d'Acadèmic l'any 1749.

da a Madrid, per Blas Roman, l'any 1788. Va ésser traduïda al francès i impresa de bell nou a Amsterdam, i va servir de text a la Universitat de Montpeller.

Las obras de Hipócrates más selectas, con el texto griego y latino puesto en castellano, e ilustrado con las observaciones prácticas de los antiguos y modernos, para la juventud española que se dedica a la Medicina, por el Dr. A. Piquer, catedrático de Anatomía de la Universidad de Valencia, médico de cámara de S. M. y protomédico de Castilla... Publicada a Madrid, per Joaquim Ibarra, el primer vol. l'any 1757, 1770 i 1778; el segon vol. Madrid, pel mateix Ed. 1761 i 1774; el vol. tercer, també a Madrid, i per Ibarra, en 1770-1781. El primer vol. està dedicat a Fernando VI. El prefaci, de gran erudició, historia la pàtria, viatges, estudis, escrits i doctrina d'Hipòcrates, comparant-la amb la de Galeno. Utilitza, per la versió dels *Pronòstics* l'edició de Foesio (Ginebra, 1657) que conté els textos grec i llatí; si bé per la versió llatina va utilitzar principalment la versió de Cristóbal de la Vega (Londres, 1551, y Salamanca, 1552). La versió castellana de Piquer és exemplar. Els vols. segon i tercer estan dedicats a Carles III.

Institutiones medicas ad usum Scholae Valentinae. Madrid, Ibarra, 1762; 2.ª ed. pel mateix i a Madrid, 1773. Comprèn els tractats de fisiologia mèdica i patologia. Com sempre, Piquer, coincidint amb la doctrina lulliana, pren com a fonament científic les «*observacions filosòfiques*» y «*por norte la experiencia en el ejercicio práctico de la ciencia*». No vol seguir «ningún sistema» declarant que «como filósofo ecléctico admite todo lo que en ellos encuentra de fundado y sólido». Aquesta obra va servir de text almenys a València i Salamanca.

Praxis medica ad usum Scholae Valentinae. Part 1.ª, Madrid, Ibarra, 1764; part segona, Madrid, 1766 i 1770, compreguent dos vols. L'any 1786, per Benito Cano, se feu una 2.ª edició; una 3.ª per la Vda. de Ibarra, 1789; una 4.ª edició a Amsterdam, per Turnes, 1775; i una 5.ª edició a Venècia, l'any 1776. És notable, entre altres coses, perquè confessa modestament els errors de la seua juvenesa en medicina i reconeix la ignorància i el misteriós operar de la naturalesa.

OBRES PÒSTUMES DE MEDICINA:

Dictamen del Tribunal del Real Protomedicato al Supremo Consejo de Castilla sobre la inoculación de las viruelas. Madrid, 24 de julio de 1757.

Juicio de la obra intitulada Embriologia sacra. Madrid, septiembre de 1760.

Dictamen del Tribunal del Real Protomedicato al Supremo Consejo de Castilla sobre un plan que presentó la Universidad de Salamanca para la reforma del estudio de la Medicina. Madrid 3 de agosto de 1767. Opina que els estudis preliminars de les Facultats de Medicina han d'ésser Lògica, Metafísica, Matemàtiques y Física experimental; després un curs de medicina eclèctica, estudiant tot lo experimental que es troba en els Autors antics i moderns, deixant lo sistemàtic, i trenant les veritats de manera que s'acomodin a l'estil de les escoles; després posa les diverses assignatures pròpies de la professió mèdica.

Dictamen sobre la reforma de estudios médicos en España, que leyó D. Andrés Piquer en la Academia médica-matritense para presentarle al Real y Supremo Consejo de Castilla. Madrid, 16 gener 1768.

Oratio quam de medicinae experimentalis praestantia et utilitate dixit in Academia medico-matritensi el Dr. A. Piquer... die 17 aprilis anno 1752. Recomana l'estudi dels «Padres de la Medicina» i les observacions independents de tota escola.

De hispanorum medicina instauranda. Oratio ad Academiam Medicam Matritensem. Imita gentilment i adapta l'*Oratio* 26.ª de Ciceró pel poeta Archias. A la pàg. 186 compara les teories discutides de Sindeham i Vallés

De procuranda Veteris et novae medicinae conjunctione. Oratio, 7.º Idus nov. anno 1767.

Discurso sobre la Medicina de los Arabes, Madrid, Real Ac. de Medicina, marzo de 1770. Estudia i critica la medicina dels àrabs i seguidors.

ESTUDIS MANUSCRITS:

Historia de la enfermedad de Doña M. Bárbara de Portugal. Reina de España. Madrid, 23 febrer 1762.

Discurso sobre la enfermedad del Rey N. Sr. Don Fernando VI Q. D. g. Villaviciosa, 29 de julio de 1759.

Historia morbi quo defunctus est R. P. Fortunatus a Brixia O. M. Sti. Francisci. Matriti 5.º Kalendas nov. ann. 1754. Aquesta relació experimental està incluída en la «Colección de cartas y diplomas» por el Conde Roncali, Brixia, 1755.

De valentini soli atque agri ubertate et fecunditate aeris temperie et salubritate, necnon ejus incolarum industria Oratio.

Apuntes de Medicina práctica.

Disertación... sobre la duda que judicialmente se trató en el Tribunal del Protomedicato sobre si la enfermedad de una colegiala llamada N. es o no contagiosa. Madrid, 19 de abril de 1761.

B) OBRES DE FÍSICA:

Física Moderna racional y experimental... Vol. 1, València, 1745, per P. Garcia. És una aplicació teòrica a la Medicina dels coneixements físics. L'autor no acabà aquesta obra. Perquè es vegi la seua obsessió filosòfica, tracta en aquest primer vol. de la *utilitat de l'estudi de la Física i manera d'aprendre-la; Del principi de l'ens natural; del Moviment; dels Elements; de les pedres*. En el Pròleg diu que vol escriure una obra sobre metalls, minerals, plantes, animals i física celest, a fi que pugui exposar després un *curso de medicina moderna según el mecanismo*; és a dir, considerant el corp humà com un complex de màquines, i explicant les seues operacions per les lleis del pes, equilibri i moviment. Diu que la vida «existe en un movimiento de los sólidos y líquidos que componen la fábrica del cuerpo humano, y la salud en un movimiento reglado y uniforme». Explica el moviment voluntari i el lliure antuvi com a causa principal de l'ànima; però que sol pot produir-se segons l'orde, connexió i fàbrica orgànica.

En seguida de sortir, aquest primer vol. va ésser objecte de polèmica; per a contestar a la qual va publicar-se, en forma de diàleg, unes

Cartas apologéticas por la Física Moderna del Dr. Andrés Piquer. Publicadas Don Francisco Prado. València, 1745.

Discurso de D. Andrés Piquer sobre el sistema del mecanismo. Madrid, Ibarra, 1768.

C) OBRES FILOSÒFIQUES:

Lógica Moderna o Arte de Hallar Verdad y perficionar la Razón. 1.ª edició València, 1747; 2.ª edició Madrid, 1771.

D'aquesta obra en parlarem especialment en aquest modest treball.

Filosofía Moral para la juventud española. Madrid, 1.ª edició 1755; 2.ª, 1787. Obra analítica en la que procedeix l'Autor progressivament, des de les veritats més senzilles al descobriment de les més complicades. Presenta, malgrat el seu eclecticisme, gran número d'autoritats antigues i contemporànies. Aplica els coneixements mèdics, principalment al tractar de les passions, prenguent compte del temperament, etat, hàbits, etcra. Toca audaciosament punts de Teologia moral, i en diversos punts treu l'autoritat i pensament

filosòfic dels gentils; lo qual produí una nova polèmica molt encesa. Per a vèncer-la decidí publicar un nou tractat explicatiu; que fou

Discurso sobre la aplicaci3n de la Filosofía a los asuntos de Religión, para uso de la juventud española. Madrid, 1757. També s'aventurà en qüestions netament teològiques i en rebutjar tesis escolàstiques; lo que li valgué l'aguditzar-se la polèmica promoguda ja per l'obra anterior, i prenguent-hi part el catedràtic de Teologia de València Dr. Vicenç Calatayud, el «*Journal Encyclopédique*» de Lieja (1758), el «*Journal étranger*», de París (1760) i el metge Dr. Antoni M.ª Herrero; essent curiós el «*Examen del discurso de Piquer*» d'aquest darrer, en que se sostenen les objeccions contra l'obra de Piquer presentades en aquells dos diaris, afegint-hi una peregrina dissertació «*sobre la potencia locomotiva de los ángeles*», recullint diverses opinions en defensa de la Fe. El Dr. Piquer no volgué contestar; i ho feu, després de mort, el seu fill Dr. Crisòstom Piquer.

Podem afegir un altre treball molt interessant: «*Hidalguía de sangre de D. Andrés Piquer, médico de Cámara de S. M. justificada con escrituras auténticas, testimonios verídicos e historiadores dignos de fe.* Madrid, en fol. per Joaquin Ibarra, 1767. Motivà aquest treball d'investigació el fet de que dins l'ardor de les polèmiques, no solament se volgué abatre les seues opinions, sino fer-ne escarni, amb insults més o menys plebeus i àdhuc tavernaris. Li hagués estat suficient sol·licitar una Real Executòria de Nobleça, que segurament li hagués estat endreçada; però vegent que el feien objecte del menyspreu públic, deien que era home del poble més baix i descendent de judaítzants, se prengué personalment l'empresa de la defensa, presentant documents faedors i indubtables. Aquest estudi és un model de crítica heràldica ben documentat.

II

EL PENSAMENT FILOSÒFIC I MÈDIC DEL Dr. PIQUER EL SITUA ENTRE ELS PERSONATGES REPRESENTATIUS DE L'ECLECTICISME «ILUSTRADO» DEL S. XVII ESPANYOL

La vocació filosòfica que sentia el Dr. Piquer queda palesa no solament en les obres i estudis propiament filosòfics, sino també en les seues obres mèdiques i polèmiques, on salta freqüentment de la doctrina experimental i crítica a la consideració transcendental. No obstant, com sol veure-se en tots els metges que escriuen de crítica, de filosofia o de literatura, es manifesta sempre metge; la seua especula-

ció filosòfica solament sota la urgència de fonaments que conceptua eterns, transcendeix a l'experimentació; però l'experimentació sensible i els prejudicis de les ciències positives o basats en ells, li deturen el vol amb gran freqüència. Així resulten els seus escrits d'una tendència eminentment pràctica; i, exagerant aquest practicisme, abandona sovint lo transcendental per a manifestar-se dins un pla purament experimental. No obstant la inquietud espiritual l'induia, través de la professió mèdica, a l'especulació, malgrat volgués mostrar sistemàticament una certa resistència, purament convencional. La gesta professional fa de Piquer el precursor espanyol de la moderna Psiquiatria; i el seu temperament, sempre independent i optimista, el fa en les seues obres filosòfiques i crítiques, i àdhuc en les mèdiques i polèmiques, «el representante más caracterizado del eclecticismo español, después del P. Feijoo... Como médico de las almas mejor que del cuerpo, acertó en describir una especie de fisiología moral muy curiosa y adelantada, en la que se destaca el estudio de los descarriamientos de las que llama imaginaciones pequeñas, hinchadas, contagiosas y apasionadas en el arte y en la vida»⁸, interpretant els fenòmens personalíssims i donant pràctica sana de vida interior. «Els seus estudis de filosofia moral, malgrat les errors que contenen, fan realment perdurable el nom de Piquer; perquè ell, abans de tot altre espanyol, va consenyar un principi tan fecund, que per si sol va guiar la renovació de la crítica literària, aixecant-la del lloc ínfim i subordinat d'auxiliar, a confirmadora dels canons de la Retòrica, i reveladora de l'esperit dels pobles»⁹.

Entre els seus estudis filosòfics resalta, com a obra la més intensa, la seua *Lógica moderna* o «*Arte de hallar verdad y perficionar la razón*»; on, malgrat hi vegem moltes idees francament lullianes, se declara terriblement adversari del Lullisme. No obstant, aquesta *Lógica* de Piquer «es sin duda la más razonable y docta del siglo XVIII; dirigiéndose por el bien encaminado propósito de incorporar a la antigua dialéctica aristotélica, que admiraba sinceramente, todo el fruto de la labor de los modernos; especialmente cuando se trata de las cuestiones de metodología y de las fuentes de los errores. Procedía en todo con una gran independencia de pensamiento, por medio de una alta, sólida y tolerante (?) crítica, que le coloca muy por encima de los declamadores antiescolásticos al estilo de *Genuense* o de *Verney*». Aquest és l'elogi que fa Menéndez y Pelayo. No obstant aquesta elogiosa interpretació del gran Polígraf, la crítica actual trobarà en los escrits de Piquer, especialment en eixa mateixa «*Arte de hallar verdad*», parlant

⁸ MENENDEZ Y PELAYO en fa gran elogi de Piquer. Vegis o. c. Vol. III, pàgs. 130-133 y 241.

⁹ Id. id. pàg. 132.

d'autors antics i contemporanis, una gran intolerància, molts de prejudicis, i una remarcable superficialitat. Per aixó, Piquer, encara donant amb meravellosa maestria normes de bona crítica i regles d'interpretació lògica, ell, personalment, no les usa, sortint amb freqüència de la precisa serenitat, docta i ecuànime, per a jutjar arbitràriament determinades mentalitats destacades en la Història de la Filosofia. Aquesta manca de serenor i aquest excés passional, fan, per exemple, que el docte *Protomédico de S. M.*, «muy siglo XVIII», jutgi amb excessiva passió i prejudicialment al benaventurat Mestre Ramon; sens perjudici, per cert, de coincidir amb idees lògiques i crítiques francament lullianes i àdhuc de plagiar el títol de l'obra fonamental de Mestre Ramon, per a titular la seua «*Lógica Moderna*»; un «*Ars inveniendi veritatem*» traduït al llenguatge dels erudits de «*La Ilustración*». En honor a la veritat cal remarcar però que Piquer, quan abandona els prejudicis, especula i escriu amb admirable concissió i justesa; perquè alhora els prejudicis del seu segle perden l'eficàcia. Sols aquests judicis independents de Piquer, tenen caràcter de genuina perdurabilitat. Piquer va ésser també el qui, tant en Filosofia com en Medicina (amb gran escàndol dels tradicionalistes) va rompre definitivament les fermetats del «*Magister dixit*» que frenaven aixís l'evolució de la Medicina com l'especulació filosòfica, impediment de la fecunditat doctrinal. Donant, tal vegada excessivament, la valor decisiva a la raó, a la seua raó, es Piquer un Mestre eclèctic fervorós, un talent terriblement independent que accepta única i exclusivament allò que creu raonable. Al defensar la Fe catòtica i a l'arribar als moments en que la raó s'atura davant la incomprendibilitat dels misteris continguts en la Revelació divina, alhora, sí, Piquer cedeix i s'inclina devotament davant el Magisteri de l'Església. Havem vist que Menéndez y Pelayo fa de Piquer el personatge més representatiu de l'eclecticisme espanyol després del P. Feijóo; jo diria modestament que abdós completen una gesta remarcable en la Història de la Cultura Espanyola; lo que significa Feijóo amb el seu *Teatro Crítico* i en les seues cartes erudites, és a dir, per la seua crítica, com a considerable labor pràctica personal, de l'adaptació pragmàtica d'unes preconcebudes idees eclèctiques i polèmiques; Piquer representa, en els seus estudis propis, més que una pràctica, una teoria de crítica independent, sostinguda per idees francament eclèctiques. Era la tendència general del segle XVIII, la coneguda «*Ilustración*». L'examen dels fets i la teoria crítica subsegüent, dins el sentit i amb l'estil de l'eclecticisme, es presenten conspícuament en les obres de Feijóo i de Piquer.

III

*PIQUER VOLGUÉ ÉSSER UN ECLÈCTIC DINS
L'ESCOLASTICISME*

És indiscutible que Piquer, malgrat aquella actitud independent, per convicció i sistema, no s'allunya de l'escolàstica tradicional. El Cardenal Ceferino González¹⁰ no solament vol manifestar una filiació escolàstica del pensament filosòfic de Piquer, sinó àdhuc el fa *tomista*. «Piquer —escriu— és tal vegada el més seriós i complet representant de la direcció eclèctico-escolàstica; perquè aquest metge espanyol va escriure sobre gairebé totes les parts de la Filosofia propiament dita, *conservant un fons essencial de la Filosofia de Sant Tomàs*. Com aquest, ensenya que pensar i voler son accions pròpies de l'ànima, a diferència de les orgàniques i sensitives que depenen dels orgues; poguent afegir-se en general que *la seua Psicologia, o millor, la seua Filosofia coincideix amb la del Sant Doctor*, salvant algunes opinions secundàries». És una mica exagerat aquest judici, si comparem la totalitat del pensament filosòfic de Piquer amb el de Sant Tomàs, i sobre tot les seues opinions sobre certes qüestions netament tomistes. Qualque vegada, segons l'avinentesa, Piquer accepta la concepció filosòfica de St. Tomàs; o, millor dit, Piquer recorda les lliçons dels seus mestres dominics; però malgrat no ho intentàs, convé moltes vegades amb el *Tomisme*; però en altres resalten copioses divergències. És a dir, Piquer fou solament *tomista* quan el modo de veure propi compaginava amb el modo de veure tomista; però sempre destacant-se el seu criteri personalíssim. Precisament més s'acosta Piquer a la «*Summa contra gentes*», que als altres llibres de St. Tomàs, fidel al seu modo personal de veure les qüestions sota un prisme racionalista, si bé ortodoxe, a la manera del *Lullisme*. Una simple mirada damunt les seues migrades exposicions teològiques, especialment sobre el llibre «*Discurso sobre la aplicacion de la Filosofia a la Religión*» i la «*Lógica*» basta per a persuadir-se de que, en aquest punt, millor segueix Piquer el pensament filosòfic lullià que el tomista. *Piquer és un eclèctic, dins el corrent escolàstic.*

¹⁰ CEFERINO GONZALEZ, *Historia de la Filosofía*, 2.ª ed. Madrid, 1886, T. III, pàgs. 433-435.

IV

L'ECLECTICISME DE PIQUER

L'eclecticisme en Piquer és una doctrina i un mètode. No es tracta precisament d'un sincretisme, com en altres autors; sinó d'*una lògica*. Piquer accepta tres ordes creats; el *material*, subjecte a l'experimentació sensible, com el món de la Medicina; l'orde de la *raó*, que —segons ell— per estar pràctica i íntimament lligat amb l'orde material, està subjecte a il·lusions i enganys; i l'orde de la *fe*, que confereix perfecta seguretat satisfactòria a les aspiracions de la intel·ligència humana. Aquesta posició de Piquer és la que veim en el Beat Ramon Lull, i exageradament en quant a la fe, en l'eclectic francès Pascal (1623-1661)¹¹ a qui segurament havia llegit. I és també l'estil sostingut per Turmeda, Sabunde i en bona part per Montaigne. Es troba doncs en aquest punt a dins el corrent lulliste. Es tractava, com en tots aquests, d'una *posició eminentment realista*.

Com tot eclecticisme suposa una gran erudició, Piquer fou realment un gran erudit. Resalta, en efecte, en la seua considerable i complexa producció, per la que Piquer resulta una conspícua representativa dins la Història de la Filosofia, de les inquietuds del segle «*de la Il·lustración*». Però com la majoria dels pensadors «*de la Il·lustración*», Piquer posseïa una erudició més enciclopèdica que profunda, tots el prejudicis del seu segle i un esperit polèmic força agressiu; navegant entre concepcions, devagades antagoniques, i libant aquí i allà idees i determinacions *doctrinals*. L'experiència professional de la Medicina, l'absorció del *sentit eclèctic* a la moda, i un admirable i finíssim sentit psicològic, el predisposaren per al treball especulatiu i la tendència practicista que es revela en totes les seues obres. Les obres de tendència filosòfica són sempre més meritòries que les mèdiques; i encara gran part de la valor d'aquestes depen d'especulació personal que hi introdueix. Piquer —figura semblant a la del P. Feijoo—, és si cal més positivament eclèctic, i més ben documentat que el mateix Feijoo.

Feijoo, d'un temperament semblant al de Piquer, tengué la coneguda audàcia de criticar el pensament lullista i àdhuc la venerable Persona de Mestre Ramon Lull, «*sin haberle leído*», com confessà posteriorment a la seua coneguda diatriba; és a dir, fonamentant-se en judicis d'altres. Piquer havia llegit algunes de les obres lullianes, segurament amb una disposició de recel, segons havia estat la seua formació intel·lectual en dies en que tota l'artilleria dominica anava

¹¹ Resum en poques paraules aquesta exposició, P. GENY, B. C. *Historiae Philosophiae*, ed. 4.ª, Roma, 1932, pàgs. 294-295.

directament contra el franciscanisme lul·lià. La invectiva antilul·lista de Piquer, com la de Feijóo, corresponia certament a tot un estat d'opinió. Piquer no va únicament contra el Benaventurat Mestre («*hombre —diu— de mucho ingenio, y de muy poco juicio*») sino també contra pensadors incluits avui, en major o menor grau, dins el corrent lul·lista. El sistema que en la polèmica filosòfico-crítica unia la ironia a la consideració, i la invectiva més dura a l'argument de la supersuficiència, eren propis d'aquell segle d'*eruditos*; i el Dr. Piquer, com Feijóo, l'adoptà apassionadament.

V

LULLISME A DINS L'ANTILULLISME PIQUERIA

Pretenia d'antilul·liste, o, almenys, les seues invectives contra el *lullisme* foren tremendes. Malgrat aixó, Piquer coincideix sovint amb idees lul·lianes! No m'he proposat un estudi comparatiu —treball que exigiria molt d'estudi i llarga disquisició crítica— sinó senzillament recordar el judici agressiu i injust de Piquer qui, en destacadíssims capítols pensa com un lul·lista; no sols en qüestions filosòfiques, sinó també mèdiques.

El benaventurat Mestre Ramon diu per exemple, que en l'home existeix una tendència natural vers Déu; i se complau amb gran afecte en parlar d'aquesta tendència i recordar la pròpia experimentació tan explicada en el memorable «*Llibre de Contemplació*», «*Tractat d'Oració*» i altres, com d'una tendència impulsada per un instint superior. Piquer se complau dient que la idea de Déu és *connatural al home*; i és remarcable el que diu: «Han hecho los hombres estas cosas siguiendo la idea y noción innata que tienen en sí mismos, de la existencia de la Divinidad»¹². Convé advertir que Mestre Ramon no admetia aquesta tendència com una *idea* innata; però tampoc Piquer. El concepte d'*idea innata* en Piquer no és el de les *idees innates* de Plató; sinó la manifestació intel·ligent de la tendència natural d'un instint superior. Espigant en el llibre «*Filosofia Moral*», on Piquer adopta la doctrina d'aquella tendència instintiva a lo Pascal i a lo Sabunde, trobem naturalment copioses idees lul·lianes. Tan destacades i originals, per exemple, com la següent: «*Tan demostrable es, como las verdades evidentes, que la verdadera Religión es la Católica Romana*». Conseqüentment a aquesta evidència matemàtica, de la mateixa manera que el Beat Ramon deriva les obligacions dels Prínceps (principalment en l'*Arbre Impe-*

¹² PIQUER, *Lógica Moderna*, pàgs. 8-12.

rial), diu Piquer: «... el Príncipe ha de procurar que ésta (la Religión catòlica romana) sea promulgada en sus reynos, y se guarde en todos sus dominios con inviolable santidad y pureza...». Casi les mateixes paraules de Mestre Ramon. En el Pròleg del discutit llibre piquerianà «*Discurso sobre la aplicación de la Filosofía a los asuntos de la Religión*», diu, també lullianament: «No sólo es conducente, sino también utilísimo que la juventud que haya de dedicarse al estudio de la Religión, aprenda primero Filosofía... y vea el modo justo con qué se aplica a las cosas teológicas». Porque ésto le servirá para internarse en el estudio de la Religión según todos los ramos y extensión de ella... Mas una vez enterado de estos principios que le sirven de base, conveniente puede ser también, que vea toda suerte de filosofías y escoja las verdades que hallare en ellas para mejor ilustrar las de la Religión; ...y podrá asimismo combatir más fácilmente los errores de cualquier Filosofía». En los comentaris dels llibres hipocràtics se destaca bona part de la medicina lulliana, inclús sos errors. Diu que *experimento* és «la conformidad de nuestras ideas sensibles con cosas físicas»¹³. Diu també que «el uso bien ordenado de la experiencia consiste en observar atentamente, y en repetir varias veces las observaciones, en notar las que son particulares y generales»; frase i concepte genuïnament lullians¹⁴.

Rebutja l'abús de la *Mecànica*, dient: «por eso quisiera yo que la juventud se aplicase así en las cosas de la Física como de la Medicina, a las observaciones generales y perpetuas»; frase també del tecnicisme lullian. Estudiant allò que Hipòcrates anomena «*Idea divina*», i que sol mesclar-se amb les malalties, explica les valors dels imponderables, anomenant-los «*espíritus*», i diu que són «*cuero, aunque sutilísimo*». «En la muerte todo lo material queda destruido; aún esos elementos sutilísimos, volviendo todo a las materias elementales».

En la «*Filosofía Moral*» estudia Piquer les passions, disseccionant-les, per dir-ho aixís, com fa Mestre Ramon. La tendència piqueriana a la prova racionalista de la Religió i la utilització de la Filosofia, aguditzà la viva controvèrsia que aquell llibre havia mogut. Un Pare oratorià anomenat Fray Vicenç Calatayud, autor d'unes «*Dissertationes Theologicae Scholastico-dogmaticae*», combatia «el racionalismo invasor» (i aleshores se tenia al benaventurat Mestre com a racionalista heterodoxe), culminant la polèmica en «*Doce cartas contra el Discurso del Dr. Piquer sobre la aplicación de la Filosofía a los asuntos de la Religión*», publicades entre 1758-1759, que alcançaren una fonda di-

¹³ Segueix la doctrina, generalment, de l'escolàstica en lo referent a l'experimentació sensible. Dóna la definició d'*experiència*, en la «*Lògica*», pàg. 72.

¹⁴ En «*Praxis mèdica*» ho exposa.

fussió. Damunt lo pintoresc d'aquesta polèmica sobresurt un fet encara no estudiat; i és el fet positiu de que les idees lul·lianes havien penetrat, contra tot vent en l'acerve de la tradició filosòfica espanyola. No resulta estrany, lo que sota un punt de vista simplista podria parèixer-ho, que molts d'autors, com el Dr. Piquer, allunyats sistemàticament del *lullisme* com escola, abundin d'idees francament lul·lianes. En el segle de Piquer i Feijóo el *Lullisme* com a Escola, indubtablement es trobava en gran decadència a dins Espanya. Precisament quan rebrotava esponsorós a altres parts, com a Magúncia!. S'anaven abolint les càtedres lul·listes, i mancaven els noms prestigiosos de pensadors genuïnament lul·listes, com Bennàssar, Marçal, etra., quines obres assenyalen una esplendorosa continuïtat doctrinal a dins la tradició de l'Escola. Conscients d'aquesta decadència, els lul·listes els deixebles de més prestigi a l'Escola Lullista de Magúncia; i un d'ells, el P. Fornés, Franciscà de l'Observància, reverdia els llorers de l'Escola en la Universitat de Salamanca, mentre els catedràtics de la Universitat de Mallorca prosseguien amb gran fe i entusiasme i sens descans, l'impressió d'aquelles obres que creien més escayents pel moment històric.

Examinant les influències lul·lianes, en Piquer —almenys veritables coincidències doctrinals en mig de no poques divergències— sembla que nostre Metge coneixia diverses obres doctrinals de Mestre Ramon; però consta indubtable que no entenia gens els fonaments i mecànica de l'«*Ars*» combinatòria; tal volta en tengué prou, com Feijoo i altres, amb el testimoni dels detractors. Amb tot aixó seguia Piquer la tendència promoguda pel descrèdit prejudicial dels passionals i terribles antilul·listes. Malgrat aquesta desconexença de la *Combinatòria* —contra la qual dedica principalment les seues invectives— la influència del pensament lul·lià sembla evident en Piquer, en diverses qüestions lògiques principalment; i sobre tot la tendència racionalista dins l'ortodoxia. Tan gran era aquesta influència, que —com feria un audiciós corrector— volgué escriure una *Lógica Moderna*, plagiant el títol de l'«*Ars inveniendi veritatem*», del benaventurat Meste, i anomenant-la «*Arte de hallar verdad*»¹⁵.

(†) F. Sureda Blanes

(Continuará)

¹⁵ Vegis el Pròleg de la «*Lógica Moderna*».